

geschiedenis en staatsinrichting CSE GL en TL

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 3.21, 3.24 en 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 3.21 t/m 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examiner en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- De vakinhoudelijke argumenten waarvan sprake is in de algemene regel 3.3 moeten voor het vak geschiedenis en staatsinrichting afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijk verantwoorde publicaties.
- Indien in een antwoord 'voorbeeld van een juist antwoord' staat, bevat het antwoord **voorbeelden** van juiste antwoorden. Het is **geen** opsomming van alle denkbare juiste antwoorden.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

HISTORISCH OVERZICHT EN STAATSINRICHTING VANAF 1848

Nederland (1848-1914)

1 B

2 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Modern imperialisme is een tijd waarin/een ontwikkeling waarbij Europese mogendheden hun macht in overzeese gebieden/koloniën gingen uitbreiden (om politieke macht en/of economische redenen, namelijk behoefte aan grondstoffen en afzetmarkten als gevolg van de industrialisatie) 1
- Een minister van Koloniën werd nodig gevonden, omdat de overzeese gebieden vanuit Nederland bestuurd moesten worden / omdat het gezag over de Nederlandse koloniën (onder andere Indonesië en Suriname) een belangrijke rol speelde in de economische ontwikkeling (van Nederland) / omdat de exploitatie van de kolonie moest worden geïntensiveerd / om nog meer koloniën/overzeese gebieden te veroveren 1

3 A

4 maximumscore 2

- recht: 2 (= recht van budget) 1
- begrip: c (= ministeriële verantwoordelijkheid) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

5 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken:

- voorbeeld uit de bron (een van de volgende): 1
 - School met den Bijbel
 - Op zondag wordt niet getekend
 - dat er (door de protestanten) actie gevoerd wordt tegen de onderwijswet
- weinig kans op basis van de Grondwet van 1848, omdat de koning geen/weinig politieke macht heeft / omdat de ministers verantwoordelijk zijn 1

6 A

7 D

8 maximumscore 1

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn:

- omdat het kiesrecht (op dat moment / nog steeds) gekoppeld is aan het vermogen/inkomen/de rijkdom van een man / er sprake is van censuskiesrecht
- omdat rijke mensen/kapitalisten het stemrecht tegenhouden
- dat arme mensen/arbeiders niet genoeg geld hebben om het kiesrecht te verkrijgen
- omdat het kapitalisme de democratie tegenhoudt/de arbeiders het stemrecht ontzegt
- omdat met de tekening kritiek geleverd wordt op het censuskiesrecht / gepleit wordt voor het algemeen kiesrecht

9 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De bron hoort bij periode 2 (= tussen 1848 en 1919), omdat in de tekening (alleen mannelijke) arbeiders zijn afgebeeld die algemeen kiesrecht willen bereiken (terwijl er op dat moment censuskiesrecht was).

Opmerking

Alleen als na periode 2 een juiste verklaring volgt, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

De Eerste Wereldoorlog (1914-1918)

- 10 maximumscore 2**
- doel: dit soort posters werd gemaakt om soldaten te werven/rekruteren 1
 - Met de zin wordt bedoeld: de aanval (in 1914) van Duitsland/het Duitse leger op België / de uitvoering van het Von Schlieffenplan / het gewelddadige optreden van het Duitse leger in België / het schenden van de neutraliteit van België 1
- 11 maximumscore 2**
- Voorbeeld van een juist antwoord is:
- Een totale oorlog is dat de hele samenleving deel uitmaakt/in dienst staat van de oorlog/doordrongen is van de oorlog 1
 - De puntzak past bij een totale oorlog, omdat ook kinderen een doelgroep vormden voor propaganda / omdat kinderen (door ze af te beelden als soldaten) onderdeel worden van/betrokken worden bij de oorlog 1
- 12 B**
- 13 C**

Het Interbellum (1918-1939)

- 14 maximumscore 1**
de Dolkstootlegende
- 15 maximumscore 2**
- Voorbeeld van een juist antwoord is:
- economische ontwikkeling: (toenemende) inflatie / (het ontstaan van) ruilhandel / (toenemende) schaarste / crisis 1
 - bepaling uit het Verdrag van Versailles: de herstelbetalingen 1
- 16 maximumscore 1**
- Voorbeelden van juiste antwoorden zijn:
- De economie kon zich herstellen (en de herstelbetalingen konden weer betaald worden).
 - Frankrijk/België zou zich terugtrekken uit het Ruhrgebied/zou de vorderingen stopzetten.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

17 maximumscore 1

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn:

- Het was een schande voor de nationale eer/trots (van Duitsland).
- Duitsland werd afhankelijk(er) van de Verenigde Staten/het buitenland/buitenlands(e) geld/investeringen.
- Het zou het vertrouwen in de Republiek van Weimar herstellen/de democratie teveel steunen.
- Door het plan te accepteren, werd het Verdrag van Versailles bevestigd.
- De herstelbetalingen werden niet afgeschaft.

18 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De foto past bij de politieke situatie in Duitsland in 1933, want toen was/kwam Hitler/de NSDAP aan de macht (en werd het normaal gevonden dat leden van de SA de politie (openlijk) hielpen/vergezelden).

Opmerking

Alleen als na 'in 1933' een juiste verklaring volgt, wordt 1 scorepunt toegekend.

19 C

20 B

21 maximumscore 2

- 2 (= collectivisatie) 1
- 3 (= planeconomie) 1

22 maximumscore 1

2 (= indoctrinatie) en 3 (= showprocessen)

Opmerking

Alleen als beide antwoorden juist zijn, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

23 maximumscore 1

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn:

- vanwege de (te harde) (straf)bepalingen in het Verdrag van Versailles
- vanwege de behoefte aan meer grondgebied/Lebensraum
- vanwege toenemende nationalistische/superieure gevoelens in Duitsland
- vanwege revanche-/wraakgevoelens als gevolg van het verlies tijdens de Eerste Wereldoorlog
- vanwege de Duitssprekende minderheden in andere landen / Heim ins Reich
- vanwege een goedwerkend systeem van propaganda/indoctrinatie/ censuur van de nazi's

Door de tijd heen

24 maximumscore 2

Eerst 2, dan 4, daarna 5, vervolgens 1 en ten slotte 3.

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

De Tweede Wereldoorlog (1939-1945)

25 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De bron past bij een totalitaire staat, omdat Rijkscommissaris Seyss-Inquart / de hoogste vertegenwoordiger van het Duitse gezag / de nationaal-socialistische bezetter wil dat de eindexamens in lijn zijn met de ideologie van het nationaal-socialisme.

26 B

27 maximumscore 1

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn:

- Joden moeten (verplicht) een davidster/Jodenster dragen.
- Joden moeten (verplicht) wonen in een eigen wijk/Jodenwijk / worden afgezonderd van de andere Amsterdammers.

28 B

Vraag	Antwoord	Scores
29	D	
30	maximumscore 2	
	<ul style="list-style-type: none"> Het Nederlandse concentratiekamp is Westerbork De onbekende bestemming is Auschwitz (of de naam van een ander vernietigingskamp) / een werkkamp/vernietigingskamp 	1 1
31	maximumscore 1	
	Uit het antwoord moet blijken dat de verspreiding van het pamflet moedig genoemd kan worden, omdat het pamflet (in nazi-Duitsland) niet in het openbaar gepubliceerd en verspreid kon/mocht worden vanwege de censuur / omdat vrijheid van drukpers ontbrak in 1943/tijdens de Tweede Wereldoorlog / omdat kritiek op de NSDAP/Hitler als een ernstig misdrijf beschouwd werd (waarop een zware straf/de doodstraf stond).	
32	maximumscore 1	
	vrijheid van meningsuiting / vrijheid van drukpers	
33	maximumscore 2	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> gebeurtenis: de invasie van Normandië / D-Day (op 6 juni 1944) onmogelijk, want hierdoor was er sprake van een tweede front/een tweefrontenoorlog (of een omschrijving daarvan) tegen Duitsland (waardoor Duitsland niet (meer) kon winnen/zou gaan verliezen/een Duitse overwinning onmogelijk was geworden) 	1 1
34	maximumscore 2	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> Het doel was te voorkomen dat de Duitsers goederen en militairen konden vervoeren (waardoor operatie Market Garden zou kunnen mislukken) De stakers liepen groot gevaar vanwege strafmaatregelen/wraak van de Duitsers 	1 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Door de tijd heen

35 maximumscore 2

Bij gebeurtenis 1 hoort b (= 1941).
 Bij gebeurtenis 2 hoort f (= 1945).
 Bij gebeurtenis 3 hoort c (= 1942).
 Bij gebeurtenis 4 hoort a (= 1940).
 Bij gebeurtenis 5 hoort e (= 1944).

indien vijf antwoorden juist 2
 indien vier of drie antwoorden juist 1
 indien minder dan drie antwoorden juist 0

Europa en de wereld (1945-1989)

36 maximumscore 2

zin 1: invloedssferen
 zin 2: oosten
 zin 3: het IJzeren Gordijn

indien drie antwoorden juist 2
 indien twee antwoorden juist 1
 indien minder dan twee antwoorden juist 0

37 A

38 maximumscore 2

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (twee van de volgende):

- het bevorderen van Europese samenwerking (tussen met name West-Duitsland en Frankrijk) door middel van economische samenwerking
- het versnellen van de wederopbouw van Europa / het verbeteren van de werkgelegenheid/welvaart in Europa
- betere controle op de grondstoffen, zoals kolen en staal (nodig voor de wapenindustrie) / het voorkómen van (een nieuwe wereld)oorlog (in Europa) / het bevorderen van vrede in Europa
- voldoen aan de voorwaarden die de Verenigde Staten stelden bij economische samenwerking/het Marshallplan

per juist antwoord 1

39 maximumscore 1

de Cubacrisis

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

40 C

41 **maximumscore 2**

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (twee van de volgende):

- De Verenigde Staten waren een belangrijke (militaire/economische/politieke) bondgenoot van Nederland (onder andere in de NAVO).
- De Verenigde Staten hadden Nederland bevrijd aan het eind van de Tweede Wereldoorlog.
- De Verenigde Staten hadden Nederland met het Marshallplan (economisch) gesteund.
- De Verenigde Staten beschermden (door de plaatsing van kernwapens) Nederland/het vrije Westen tegen het communisme.

per juist antwoord

1

42 B

43 **maximumscore 1**

Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om de val van de Berlijnse Muur.

Door de tijd heen

44 **maximumscore 1**

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn:

- Vóór 1991 waren de communisten (die tegen de tsaar waren) aan de macht.
- Vóór 1991 was de tsaar de vijand van het communisme / stond de tsaar symbool voor ongelijkheid/corruptie/dictatuur in Rusland (terwijl de communisten juist gelijkheid wilden).
- Het communisme was atheïstisch / de tsaar was christelijk/gelovig/het hoofd van de (Russisch-orthodoxe) kerk.

De nieuwe wereldorde (vanaf 1990)

45 C

46 D

Door de tijd heen

47 maximumscore 2

Bij organisatie 1 hoort periode d (1990-heden)

Bij organisatie 2 hoort periode b (1918-1939)

Bij organisatie 3 hoort periode c (1945-1990)

Bij organisatie 4 hoort periode b (1918-1939)

Bij organisatie 5 hoort periode a (1848-1914)

indien vijf antwoorden juist

2

indien vier of drie antwoorden juist

1

indien minder dan drie antwoorden juist

0

48 maximumscore 2

Eerst 3, dan 1, daarna 2, vervolgens 4 en ten slotte 5.

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Cito gebruikt deze gegevens voor de analyse van de examens. Om de gegevens voor dit doel met Cito uit te wisselen dient u ze uiterlijk op 25 mei te accorderen.

Ook na 25 mei kunt u nog tot en met 13 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

tweede tijdvak

Ook in het tweede tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw tweede-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

Alle internetbronnen zijn voor het laatst geraadpleegd op 30 juni 2021.

- bron 1 naar: Anderhalve eeuw gereformeerden 1834-1984, Kampen 1984, pag. 74.
- bron 2 <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:IISG01:ADV10695958>
- bron 3 P. Moeyes, De zwaardjaren. De verbeelding van het westelijk front 1914-1918, Amsterdam 2017, pag. 98.
- bron 4 <https://dhm.de>
- bron 5 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2021
- bron 6 naar: https://www.1000dokumente.de/pdf/dok_0026_dol_de.pdf
- bron 7 <https://vintagenewsdaily.com/february-25-1923-a-load-of-bread-in-berlin-cost-2000-marks-historical-photos-of-germany-in-the-era-of-hyperinflation/>
- bron 8 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_102-14381,_Berlin,_Polizeipatrouille_am_Wahltag.jpg
- bron 9 Gerhard E. Stoll, 'Gebete in publizistischer Umgestaltung', Publizistik 3 (1958) 346.
- bron 10 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2021. Gebruikte gegevens afkomstig van https://nl.wikipedia.org/wiki/Economie_van_de_Sovjet-Unie
- bron 11 naar: O. Figes, Fluisteraars. Leven onder Stalin. Nieuw Amsterdam, 2007, p. 286-287.
- bron 12 foto 1: <https://historyimages.blogspot.com/2009/12/ww2-germany-takes-over-sudetenland.html>
foto 2: BArch BILD 183-R43432/Bundesarchiv.de
foto 3: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_146-1974-132-33A,_Warschau,_Parade_vor_Adolf_Hitler.jpg
foto 4: <https://www.spiegel.de/fotostrecke/fruehe-reklamestrategien-fotostrecke-106782.html>
foto 5: BArch B 145-BILD-P046281/Bundesarchiv.de
- bron 13 naar: Nationaal Archief, inventaris 12.14.37 Archief van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming: Afdeling Kabinet , 1940-1945, Archiefbestanddeel 7-543.
- bron 14 Collectie Verzetsmuseum Amsterdam - K.F.H. Bönnekamp
- bron 15 <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:NIOD01:48033>
- bron 16 <https://hdl.handle.net/21.12133/B00485D88AD940D380ACB0F3C8D4BBBE>
- bron 17 naar: Philip Mechanicus, In Depot, Hilversum 2019, pag. 8-15.
- bron 18 naar: <https://www.tracesofwar.nl/articles/1363/Zesde-pamflet-van-Die-Weisse-Rose-02-1943.htm>
- bron 19 naar: <http://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/ronald-reagan/>
- bron 20 naar: G. Mak, In Europa. Reizen door de twintigste eeuw, Amsterdam 2005, pag. 970.
- bron 21 S. van Walsum, 'Corona versnelt leegloop uit kerk met bijna tien jaar', Volkskrant (13-09-2020)
<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/corona-versnelt-leegloop-uit-kerk-met-bijna-tien-jaar-de-vraag-die-nu-gonst-is-zijn-we-nu-niet-alles-kwijt~b415de38/>

bron 22

lied 1: naar: A.C. de Beer e.a., Studiegids voor het centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting 1992 voor lbo/mavo, Amsterdam 1991, pag. 71.

lied 2: Stalingrado door Stormy Six, <https://lyricstranslate.com/en/stalingrado-stalingrad.html-1>

lied 3: <https://www.songteksten.nl/songteksten/44144/iron-maiden/paschendale.htm>

lied 4: <https://www.songteksten.nl/songteksten/12225/elton-john/nikita.htm>

lied 5: An Open Letter to NYC – The Beastie Boys

<https://www.songteksten.nl/songteksten/48221/beastie-boys/an-open-letter-to-nyc.htm>